

TÜRKİYE ÖRNEĞİNDE ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKU, GELİŞEN TEKNOLOJİ, DEĞİŞEN MEDYA VE TOPLUM ANLAYIŞI ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLER

Melih Uğraş EROL*

ÖZ

Teknolojik gelişmeler ile medya, internet ortamına taşınmıştır. İnternet ile insanlar daha hızlı etkileşime geçebilmekte ve yeni toplum anlayışları, sanal toplum gibi, gelişebilmektedir. Gelişen teknoloji, uluslararası insan hakları hukukunu olumlu ve olumsuz şekilde etkilemektedir. Örneğin gelişen teknoloji insan haklarının korunması ve tanınmasındaki noksanlıkların sona erdirilmesinde olumlu rol oynarken, eşitsizliğin yaygınlaşacağı, ayrımcılığın ve nefret suçlarının artacağı düşüncesi olumsuz yönde yapacağı etkiler arasında gösterilmektedir. Bu makale gelişen teknoloji, farklılaşan medya kavramı ve değişen toplum anlayışı ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki etkileşimleri incelemektedir. Türkiye’de bu etkileşimlerin yansımalarını anlayabilmek için saha araştırması olarak çevrimiçi anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket verilerinin de gösterdiği üzere, katılımcılar arasında toplum anlayışı, gelenekselden sanal toplum anlayışına doğru şekillenmektedir. Anket verilerine göre Türkiye’de internetin ve teknolojinin insan hakları kültürünün yaygınlaşmasına katkı sağladığına, desteklediğine ve savunmasız grupları koruduğuna yönelik olumlu etkilerden söz edilmektedir. Ancak, internetin her zaman tüm

* Dr. Öğr. Görevlisi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

(melihugraserol@gmail.com) <https://orcid.org/0009-0006-9905-8633>

Bu araştırma, İzmir Ekonomi Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı’ndan alınan B.30.2.İEÜ.0.05.05-020-306 sayılı Etik Kurul Onayı ile yürütülmüştür.

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XVI, No. 2, (Ekim 2023)

Geliş Tarihi: 12 Eylül 2023

Kabul Tarihi: 16 Ekim 2023

Bu makaleden alıntı yapmak için: Erol, Melih U. (2023, Ekim). Türkiye Örneğinde Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Gelişen Teknoloji, Değişen Medya ve Toplum Anlayışı Arasındaki Etkileşimler *YDÜ SOSBİLDER*, 16(2), 219-251.

dünyada insan hakları standartlarını desteklemek için kullanılacağına inanılmaması veya toplumu kutuplaştırmak amacı ile kullanılabilir olması gibi olumsuz etkilerden de söz edilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Teknoloji, Medya, Toplum, Türkiye*

ABSTRACT

INTERACTIONS BETWEEN INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW, DEVELOPING TECHNOLOGY, CHANGING MEDIA, AND SOCIETY IN THE CASE OF TURKEY

With technological developments, media platforms have moved to the Internet. The Internet has facilitated instantaneous interpersonal contact, creating virtual communities. Developing technology affects international human rights law in positive and negative ways. On the positive side, there are examples such as ending failings in the protection and recognition of human rights. However, there are also negative effects, such as the idea that inequality will become widespread, discrimination and hate crimes will increase. This article explores the interactions between technology, media, society, and international human rights law. In order to understand the reflections of these interactions in Turkey, an online survey was conducted as field research. The analysis of the survey data revealed that the participants is shifting from traditional to virtual society. According to the survey, the proliferation of the internet and advancements in technology in Turkey have played a significant role in fostering a culture of human rights and safeguarding vulnerable people. However, there are also concerns about the ability of the internet's to support the global human rights standards or that it can be used to polarize society.

Keywords: *International Human Rights Law, Technology, Media, Society, Turkey*

1. Giriş

Teknolojik gelişmeler günümüz dünyasını dijitalleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda kişilerin toplum ve medya anlayışı üzerinde de etkili olmaktadır (Bkz. Zafer & Vardarlıer, 2019). Bir diğer ifadeyle, teknoloji geliştikçe kişilerin medya ve toplum anlayışları farklılaşmakta ve “toplumsal ilişkiler dahi teknoloji ile şekillenmektedir” (Yücesan & Özdemir, 2008, ss. 10-11). Söz konusu etkileşimler aynı zamanda kendini hukuk alanında da hissettirmektedir. Sürekli değişen dünya düzeni içerisinde uluslararası insan hakları hukuku farklı unsurlar ile de ilişkilendirilmektedir.

Türkiye'nin insan hakları hukuku ile olan ilişkisi ise 1940'lı yıllara dayanmaktadır. Birleşmiş Milletler'in (BM) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilen belgeleri ve kurulan uzmanlaşmış kurumları, devletlere, insan hakları

standartları konusunda rehberlik etmek üzere tasarlanmıştır. Siyasi, medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar farklı uluslararası hukuki düzenlemeler ile koruma altına alınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS) ve protokolleri ise Avrupa Konseyi (AK) kapsamında bölgesel bir insan hakları koruma rejimini temsil etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, 1945'te BM'in, 1949'da ise AK'nin kurucu üyesi olarak dünya sahnesinde kendini göstermiştir. Üyelik tarihinden bugüne pek çok alanda ilerlemeler kaydeden Türkiye Cumhuriyeti, BM ve Avrupa Konseyi insan hakları rejimi bünyesindeki insan hakları dokümanlarının pek çoğunu kabul ederek sözleşmelerdeki yükümlülükleri üstlenmiştir.

1940'lı yıllardan günümüze yaşanan teknolojik gelişmeler pek çok farklı alanda kendini hissettirmiştir. Bu doğrultuda, gelişen teknoloji ile değişen medya ve toplum anlayışları bu denli önemli kurucu üyeliklere sahip olan Türkiye'de yaşayan kişilerin insan hakları konusundaki bilinç ve tutumlarını da etkilemektedir. Bu etkileşimler ise uluslararası insan hakları hukuku açısından yeni meseleleri ve farklı bakış açılarını gündeme getirmektedir (Bkz. Tanrıverdi, 2022).

Günümüz dijital çağında bilgiye ulaşmanın kolaylığı ve farklılaşan toplum anlayışı uluslararası insan hakları hukuku konusundaki farkındalıkları hem olumlu -insan haklarını desteklemek gibi- hem de olumsuz -kişisel hakların ihlali gibi- etkileyebilmektedir (Bkz. Küçükvardar & Aslan, 2021). Bir diğer ifadeyle bu etkileşimler, iki farklı perspektif içerisinde değerlendirilmelidir. Bu etkileşimin gündelik hayattaki yansımalarını incelemek, insanlar üzerindeki etkileri anlamak açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan makalede detaylı şekilde incelenen çevrimiçi anket çalışması, Türkiye'deki bireylerin konuya yaklaşımını ortaya sermektedir. Özetle, bu makalede temel olarak teknolojik gelişmeler ile farklılaşan medya kavramı ve değişen geleneksel toplum anlayışı incelenirken, aynı zamanda uluslararası insan hakları hukukunun şekillenmesini de irdelemektedir.

1. Gelişen Teknoloji ve Medya Arasındaki İlişki

Günümüz dünyasında teknolojik gelişmeleri takiben medya ile ilgili olarak iki önemli nokta ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, medyanın dilediği bilgiyi seçerek bireylere iletebilmesidir. Başka bir deyişle, medyanın seçici davranma gücüdür. İkincisi ise, medyanın seçtiği konuları dilediği bakış açısı ile sunabilmesidir (McCullagh & Campling, 2000). Bu bakış açısı her ne kadar

şüpheli bir yaklaşım olsa da günümüz medyasının gücünü anlamak açısından önemlidir. Bunun temel sebebi ise medyanın “çok etkin bir sosyalizasyon (toplumsallaştırma) ajanı” olmasıdır (Arslan, 2006, s. 6). Zafer ve Vardarlıer’in (2019, s. 358) de belirttikleri üzere, “Medyanın sosyalizasyon üzerindeki temel etkisi bu yapıyı oluşturan bütünlük, kültür aktarımı, varlığın devamı gibi hususlarda sağladığı hizmetten kaynaklanmaktadır.” Yapılan araştırmalar medyanın, özellikle kitle iletişim araçlarının, “bir yandan bilgilendirerek güçlendirme, diğer yandan da bilgiyi kendi tekelinde tutup kitleleri yönlendirme, denetleme ve dolayısı ile güçsüzleştirme gücü ve potansiyeline sahip olduğunu” (Küçükcan, 2011, s. 195) göstermektedir. Bu açıdan medya, toplumlara manipüle edebilecek bir güç olabilmektedir. Fakat medya, kamuoyu oluşturma görevine de sahiptir. Bir diğer ifade ile, kamuoyu oluşturma ve demokrasi arasındaki bağlantıya medyanın aracılık ettiği söylenebilir. Medya, bilgi aktarımı sağlama konusunda bir aracı olarak değerlendirilirken “kamuoyu oluşumuna katkı sağlaması olgusu ise modern demokrasinin tanımını bütünleyen bileşenlerden biridir” (Gönenç, 2005, s. 59). Nitekim iktidarlar da kamuoyu oluşturularak denetlenebilirler.

Medya aynı zamanda toplumsal kültür üzerinde de etkilidir. Bu etki kimi zaman kültürün yayılması veya gelişmesi şeklinde olabilirken, kimi zaman ise yozlaşma ile neticelenebilmektedir (Scannell, 1992). Her ne şekilde etkiler ise etkilesin “21. yüzyılda gazete, dergi, radyo, televizyon ve internette oluşan medya artık birincil toplumsal dinamikler ve kaynaklar olarak yaşamın içinde yer almaktadır” (Cereci, 2023, s. 110).

Medya, teknolojik gelişmeler ile farklı bir boyuta taşınmıştır. İnternet medyası veya sanal medya adı verilen yeni bir medya anlayışı, gün geçtikçe güçlenerek, yerini sağlamlaştırmaktadır (Abrams, 2013). Teknolojik gelişmelerin medya ve kitle iletişim araçlarına olan etkisi artık yeni enstrümanların, yani internetin de güçlü bir pozisyonda olduğunu kanıtlamaktadır. İnternet iletişimi çok kültürlü bir ortamın var olmasını sağladığı gibi bilginin internette yayılma ve yayılma kolaylığı ile daha demokratik ve katılımcı siyasi yapılara da izin vermektedir (Uimonen, 1997). Teknolojik gelişmeler medyanın uzak noktalara ulaşmasını ve medyanın mesajlarının toplumun daha geniş kesimleri tarafından fark edilip benimsenmesini sağlamaktadır (Cereci, 2023). Ayrıca, teknoloji ile çeşitlenen medya anlayışı toplumsal hareketlerde de etkili olmaktadır. Özellikle

dijital aktivizm, yani “hedeflenmiş bir otoriteye karşı kolektif taleplerin dile getirilmesi için, katılımcıların ve destekçilerin dijital medyayı kullandığı organize bir kamusal girişim” (Öke, 2018, s. 56) ile, toplumsal hareketlerde şekillenebilmektedir.

Gelişen teknoloji sadece medya üzerinde etkili olmamaktadır. Teknoloji, aynı zamanda, toplum anlayışı üzerinde de etkili olmuştur. Gelişen teknoloji ve internet insan yaşamında önemli bir rol oynarken, aynı zamanda, toplumsal yapıları ve toplum anlayışlarını da etkilemektedir.

2. Gelişen Teknoloji ile Geleneksel Toplum Anlayışından Farklı Şekillenen Toplum Anlayışı

Geleneksel toplum anlayışının ortak hareket noktası; toplumsallaşmanın ortak gelenek, örf, adet ve kültür ile var edildiği inancıdır. Geleneksel toplum kavramı ortak değerler üzerine kurulmuş bir anlayış olmakla birlikte, ortak çıkarlar doğrultusunda, beraber ve aynı mekânda yaşama becerisini gösterebilmek ile de ilişkilendirilmiştir. Geleneksel toplum anlayışı, ayrıca homojen bir anlayışla, kişisel ilişkilerin ve süreklilik arz eden ilişkilerin söz konusu olduğu bir toplum kavramını da temsil etmektedir. Toplum terimini açıklamanın bir diğer yöntemi ise toplumu “ileri ölçüde bütünleşmiş birincil ilişkilerin egemen bulunduğu etkinin geleneksel ve türdeş olduğu kapalı yerel kümeleri” (Ozankaya, 1984, s. 347) olarak nitelemektir.

Sosyolojik açıdan geleneksel toplum kavramı farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmış olsa da bunların içerisinde en çarpıcı olan, Ferdinand de Tönnies’in geleneksel toplum anlayışıdır. Tönnies bu anlayışa *Gemeinschaft* adını vermiştir (Tönnies, 2001). Tönnies, iradeler ve toplum çeşitleri üzerinde durmaktadır. Tönnies’e göre iradeler, organik ve rasyonel olarak ayrılırlar. Organik irade, “insan bedeninin psikolojik eşdeğeridir; yaşamın birleştirici ilkesidir ve düşünmenin kendisinin de ait olduğu maddi gerçeklik modeli olarak düşünülür” (Tönnies, 2001, s. 95). Rasyonel irade ise “düşüncenin kendisinin bir ürünüdür ve varlığı diğer insanlar tarafından fark edilip kabul edilse de yalnızca yazarının - düşünen kişinin- aracılığı ile ortaya çıkar” (Tönnies, 2001, s. 96). Topluluk anlayışı ile beraberlik anlayışını birlikte düşünmek gerekir. Bu bağlamda beraberliği, yani topluluk kavramını, organik topluluk ve mekanik topluluk olarak değerlendirmek elzemdir. Organik topluluk (*Gemeinschaft*), “akrabalık, dostluk,

gelenek, tarih ve birincil malların ortak mülkiyeti bağlarıyla birbirine bağlanan” bireylerce oluşturulmaktadır (Tönnies, 2001, xvii). Mekanik topluluk (*Gesellschaft*) ise “bağımsız bireylerin birbirleriyle kişisel çıkar, ticari sözleşmeler, 'tarihsel' değil 'mekânsal' bir karşılıklı farkındalık duygusu ve resmi olarak yürürlüğe konan yasaların dışsal kısıtlamaları aracılığıyla etkileşime girdiği” topluluk kavramıdır (Tönnies, 2001, xviii).

Ancak, teknolojik gelişmeler sayesinde ortaya çıkan internet ve internet medyası ile bilgiye hızlı bir şekilde ulaşan insanlar birbirlerine karşı bakış açılarını olumlu yönde değiştirme fırsatı da bulmuşlardır. Toplumlar bu süreçten etkilenirken “sosyal gelişimin analizi ve internetin bu gelişimdeki rolü için hipotez internetin projelerin inşası için bir araç olduğudur” (Cardoso, 2006, s. 66).

Teknolojik gelişmeler ile beraber insanların kaygıları da farklı boyutlara ulaşmıştır ve artık bir “insan manipülasyonu toplumu” (Stivers, 2008, s. 95) yaratabilecek güç ortaya çıkmıştır. Gelişen teknoloji ile farklı şekillenen medyanın olumsuz etkileri üzerine yapılan tartışmaların ötesinde, aslında, teknolojik gelişmelerin insan yaşamını kolaylaştırdığı bir gerçektir. Gelişen bilgisayar teknolojisiyle kolaylaşan telekomünikasyon insanların sosyalleşmesini sağlarken, küresel boyutta bir iletişimin de varlığını beraberinde getirmektedir (Abulashvili, 2018). Gelişen teknoloji ile etkileşimleri artan bireyler bundan böyle sanal kişiliklerle (*virtual identity*) karşımıza çıkmaktadırlar (Rheingold, 1993). Sanal kişilik kavramının gerçekliği tartışılmakta ise de ‘gerçekten var olma’ ve ‘hayali olma’ arasındaki sınırı zorlayan bir olgudur. Bu tarz kişiliklerin toplum anlayışı ve kültürü üzerindeki etkilerinin olumsuz olabileceğine de inanılmaktadır (Groton, 2012). İleri sürülen savlara göre; sanal kişilik başlığı altında bir insan hakkı olan iletişim özgürlüğüne kısıtlamalar getirilmezse, kültürler dahi yok olabileceklerdir (Groton, 2012). Bahsi geçen sanal kişilikler; sanal toplum (*virtual community*) ve e-toplum (*electronic society*) adları altında yeni birtakım kavramları beraberinde getirmişlerdir (Bakardjieva, 2005). Bu tarz toplum kavramlarında öne çıkan özellik bilgi teknolojilerinin kullanılmasıdır. Bir diğer ifadeyle, gelişen teknoloji ile daha hızlı ve kolay ulaşılan bilgi, bu toplumlar üzerinde etkin rol oynamaktadır. Bilgi teknolojileri bu toplumların her alanında kendisini gösterebilmektedir. Örneğin, kişilerin sosyal yaşamlarını etkileyebilmekte (Bakardjieva, 2005) veya hak ve özgürlük gibi kavramaları daha kolay algılayabilmelerini sağlamaktadır. Kısacası, geleneksel toplum anlayışının

ötesinde varlık bulan yeni toplum anlayışlarındaki kişiler daha özgür ve kolay iletişim kurabilmektedirler.

Günümüzde her ne kadar teknolojik gelişmelerin yeni toplum anlayışına olan etkisini internet ile bağdaştırmak mümkün olsa da geçmişte hayali topluluklar/cemaatler (*imagined communities*) kavramı bugün tartışılan sanal toplum ile yakından ilişkilidir. Milletler ve milliyetçilik alanının sembol isimlerinden bir tanesi olan Benedict Anderson tarafından geliştirilen bu kavramsallaştırmaya göre hayali topluluklar/cemaatler; dil, basın ve diğer faktörlerin etkisiyle fiziksel olarak birbirlerini tanımayan kişilerin de birliktelik anlayışını sağlayabileceklerini ileri süren bir kavramdır (Anderson, 2006 [1983]). Değişen teknolojiyle birlikte internetin hayatımıza girmesi, zamanın hayali cemaatlerini artık daha görünür kılmıştır. Günümüzün hayali cemaatleri de sanal toplumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Fox, 2004) ve bu toplumlar “çok katmanlı bir nesne (teknolojik, iletişimsel, ilişkiyel vb.) olarak tasavvur edilmektedir” (Gradinaru, 2016, s. 189).

Tüm bu kavramlara karşı ileri sürülen eleştirilerin başında toplumun şekillendirilmesinde teknolojinin olumsuz rol oynayabileceği endişesi vardır. Özellikle ‘saygısız teknolojiler’ (Diefenbach & Ullrich, 2020) terimi ile birlikte teknoloji kullanımı ile sosyal normlar arasındaki potansiyel çatışmalar tartışılmaktadır. Ayrıca, Holmes’un da ifade ettiği üzere “enformasyon toplumlarında yaşayan insanlar sadece enformasyon ve iletişim teknolojileriyle karşılaşp onları ‘kullanmakla’ kanılmamakta; daha ziyade, giderek artan bir şekilde, eylem biçimleri bu teknolojiler tarafından şekillendirilmektedir” (2005, s. 2). Bu şekillenmenin ne şekilde ve hangi açılardan gerçekleştiği önemlidir. Elbette, demokrasiye veya insan haklarına zarar verebilecek eylem biçimleri teknoloji aracılığı ile gerçekleşiyor ise bu noktada teknolojinin katkıdan çok yıpratıcı etkisinden bahsedilebilir.

Küreselleşmenin hızla yayıldığı dünyamızda kişilerin bilgiye hızlı ve kolay ulaşabilmeleri, hak ve özgürlükleri konusunda araştırma yapabilmeleri, geleneksel toplum anlayışının ötesinde bir toplum anlayışını ortaya koyabilmeleri ve birliktelik duygusunu oluşturabilmeleri artık teknoloji ve internet ile mümkün hale gelmiştir (Kollock & Smith, 1999). Bu değişim, her ne kadar endişeleri de beraberinde getirmekteyse de ortaya çıkan netice “bu yeni sosyal ortamda

yaşayabilecek grup, topluluk ve kurum türlerinin değiştiğidir” (Kollock & Smith, 1999, s. 236).

Gelişen teknolojinin medya üzerindeki ve toplum üzerindeki etkileri yukarıdaki bölümlerde detaylı şekilde ele alınmıştır. Ancak, gelişen teknolojinin uluslararası insan hakları hukuku üzerindeki etkisi özellikle internet ile birlikte giderek artmaktadır. Bu bağlamda gelişen teknoloji ile şekillenen medyanın da aracılık ettiği değişimin ve farklılaşan toplum anlayışının uluslararası insan hakları hukuku üzerindeki etkisini çok farklı açılardan ele almak gerekir.

3. Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Gelişen Teknoloji, Farklılaşan Medya ve Toplum Anlayışı ile Olan Etkileşimleri

Kişilerin insan haklarını benimsemeleri ve kullanmaları, yani küresel bir kavram olan insan haklarının yerele etkisi veya bir diğer ifade ile yerelleşmesi, uygulamada son derece önemlidir. Bu yerelleşme, Feyter’e göre “yerel insan hakları ihtiyaçlarının, insan hakları normlarının yerelden küresele uzanan seviyelerde daha fazla yorumlanmasına ve detaylandırılmasına ilham verdiği ve insan hakları eylemi için bir hareket noktası işlevi gördüğü bir süreç olarak” tanımlanmıştır (2006, s. 23). Bu süreçte bireylerin insan hakları konusundaki farkındalıklarını etkileyen pek çok etken vardır. Bu etkenlere, ‘tercümanlar’ adı verilmektedir. Tercümanlar, kişilerin insan hakları farkındalıklarını şekillendiren araçlardır. Tercümanların başında sivil toplum kuruluşları (Merry, 2006) ve elbette toplumu etkileme gücü olan medya gelmektedir.

Teknolojik gelişmelerin insanların hakları üzerindeki etkileri, özellikle destekleyici etkisi, üç ana eksenle özetlenmiştir: “(1) Teknoloji ile birlikte karar alma mekanizmalarına katılım, (2) Söz konusu teknolojinin yaratılmasına katkı, (3) Teknolojiden kaynaklanan gelişimin keyfini çıkarmak” (Weeramantry, 1993).

Abulashvili’nin (2018, s. 53) de belirttiği üzere “Ekonomilerin büyümesine yol açan, iş yapmayı ve kişisel iletişimi kolaylaştıran, küreselleşmeyi teşvik eden teknoloji gelişiminin birçok avantajı olduğu sonucuna varılabilir; ancak bu kavramın insan hakları meselesiyle bağlantılı olarak tehlikelerini göz önünde bulundurmak önemlidir”. Bu tehlikelerin başında teknolojik eşitsizliğin yaygınlaşacağı, ayrımcılığın ve nefret suçlarının artacağı endişesi yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Cozzens ve Thakur’a göre “geleneksel bilim ve inovasyon politikaları, özel olarak aksini yapmak üzere tasarlanmadıkları sürece

eşitsizlikleri artırmaktadır” (2014, ss. 6-7). Teknoloji sayesinde kişilerin daha kolay kategorize edileceği yönündeki görüşe göre ise internet ortamı, kişileri kutuplaştırabileceği gibi insanların ilişkilerine zarar da verebilecektir (Piracés, 2018). Bu açıdan dijital platformların çevrimiçi nefret olaylarını, ırkçı toplulukları ve faaliyetlerini koordine etmek, finanse etmek ve destek oluşturmak amacı ile kullanılması (Land & Aronson, 2018) insan hakları açısından kaygı vericidir.

Bir diğer endişe ise teknoloji ve dijitalleşmeyle uluslararası insan hakları hukukunun yükümlülüklerini ihlal eden otoriteler üzerindeki baskının azalacağı konusudur. Bu doğrultuda, kimlik tespitinin sanal ortamda daha zor olması, insan haklarını ihlal eden otoritelerin kimliklerini ortaya çıkarmakta zorluk yaşanmasına neden olabilecektir (Land & Aronson, 2018).

Teknolojik gelişmeler devletler tarafından iktidar güçlerini korumak, vatandaşları gözlem altında tutmak ve hatta casusluk yapmak gibi amaçlar doğrultusunda da kullanılabilirler. Vatandaşları gözlem altında tutmak veya casusluk gibi faaliyetler, kişilerin mahremiyet haklarını ihlal edebilmektedir. Bu açıdan devletler, güvenliklerini korumak ile bireysel haklara saygı duymak arasında gelgitler yaşayabileceklerdir. Kısacası teknolojinin güvenlik endişeleri, ulusal güvenliğin korunması ile kişisel haklara saygı duyulması arasındaki dengeyi bozabilecek amaçlar doğrultusunda kullanması bir diğer endişedir (Bkz. Hopkins & Sabbagh, 2019).

Teknolojik gelişmeler ve internet sayesinde uluslararası insan hakları hukuku, özellikle özel hayatın korunması ilkesi, daha kolay ihlal edilebilir hale gelmiştir. Örneğin, Avrupa Birliği (AB) geliştirmekte olan yapay zekâ (*Artificial intelligence*, AI) olgusunun insan onuru ve mahremiyetin korunması konularını ihlal etmeyecek şekilde gelişmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2020). Özellikle son yıllarda şahit olduğumuz bir görüntü veya fotoğrafın yapay sinir adı verilen teknoloji ile bir başkasıymış gibi gösterilmesi (*deepfake*) son derece tehlikeli boyutlara ulaşabilmektedir. Bu konudaki en büyük endişelerden bir tanesi bu teknolojinin “muhtemelen güvenilirlik saldırıları yapmak, soruşturmaları bulandırmak ve gazeteciler ile insan hakları savunucularına karşı şiddeti kışkırtmak” (Gregory, 2019, s. 380) gibi uluslararası insan hakları hukukunu ihlal edecek eylemler için kullanılabilir oluşudur.

Tüm bu olumsuz etkileşim tartışmalarının arasında akla gelebilecek mesele; teknolojik gelişmeler ile uluslararası insan hakları hukuku arasında olumlu bir

etkileşimin olup olmadığıdır. Uluslararası insan hakları hukuku ve teknolojinin etkileşimleri her zaman olumsuz gelişmemektedir. Ayrıca, insan haklarını temel alan bir anlayış ile ortaya çıkabilecek olumsuz etkiler en aza indirilebilir. Örneğin, Land ve Aronson'a göre uluslararası insan hakları hukuku, "toplumun önemli kesimlerini ihmal eden faydacı mantıkları kullanan yeni teknolojileri uygulamaya koyma çabalarına karşı savunma yapmak için kullanılabilir" (2018, s. 18).

İnternet medyası uluslararası insan hakları açısından önemli bir uluslararası yaptırım tehdidi olmasa bile hükümetlerin uluslararası yasal taahhütlerine uymalarını sağlamak üzere önemli roller üstlenebilir (Hathaway, t.y.). Medya devletlerin uymadıkları taahhütleri, özellikle uluslararası insan hakları hukuku açısından, gündemde tutarak uluslararası kamuoyu nezdinde bir baskı yaratabilir. Yeni teknolojiler, insan haklarının korunmasında ve tanınmasında var olan noksanlıkların üzerinde baskı kurabilecek bir güce sahip olduklarından, dünya çapında insan haklarının teşvik edilmesi amacı ile de kullanılabilirler (Land & Aronson, 2018). Kısacası, teknolojik gelişmeler sayesinde uluslararası insan hakları hukukunun yetersiz koruma mekanizmalarının ve uygulamalarının neler olduğu daha kolay anlaşılabilir.

Devletin egemen olduğu sınırlar içerisinde "tek, belirlenmiş, demografik olarak sayılabilir ulus biçimi dışında hiçbir topluluk biçimini tanımamaz" (Chatterjee, 1993, s. 238) düşüncesi günümüzde tartışılan bir konudur. Küreselleşmenin etkisi ve teknolojik gelişmelerin ilerlemesi ile bireyler arasında etkileşimler artmış ve sanal toplum anlayışı ön plana çıkmıştır. Peki, bu şekilde formalizme edilen toplum anlayışı ile uluslararası insan hakları hukuku arasında nasıl bir etkileşim söz konusu olabilir?

Öncelikle, artan internet kullanımı ve sosyal medya ile yeni bir çehreye bürünen toplum anlayışı insan hakları savunucularının seslerinin daha yüksek duyulmasını sağlayabilir (Bloomer, 2023). Teknolojinin gelişmesi ile beraber daha sık karşımıza çıkan sanal toplum aracılığı ile insan haklarının gündemde tutulması sağlanabilir. Mathiyazhagan'ın (2022, s. 443) da altını çizdiği üzere "Sanal gerçeklik (*virtual reality*, VR) teknolojisi ile gençleri insan hakları ve sosyal adalet konusunda eğitmek; çocuklara karşı işlenen suçları önlemek için AI yüz ve görüntü tanıma teknolojilerini kullanmak; göçmen işçileri ve mültecileri desteklemek için AI izleme teknolojilerinin uygulanması" insan haklarının korunmasına katkı sağlayabilecektir.

Gelişen teknoloji ile değişen toplum anlayışına ve insan haklarının etkileşimlerine sırt dönmek, özellikle 2011 yılında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı etkileyen ve 'Arap Baharı' olarak bilinen toplumsal hareketleri görmezden gelmek anlamına gelecektir. Yerleşik otoriter rejimlere meydan okuyan demokrasi yanlısı kitlesel protestolar dalgası olarak nitelendirilen Arap Baharı, Tunus ve Mısır'daki halk hareketlerinin kısa sürede rejimleri devirmesiyle diğer Arap ülkelerinde de benzer girişimlere esin kaynağı olmuştur (Dalacoura, 2012). Arap Baharı her ne kadar bünyesinde pek çok uluslararası insan hakları hukuku ihalelerini içerse de; teknolojinin insan haklarını, kişilerin beraberce hareket etmelerini ve bir topluluk oluşturmalarını nasıl etkilediğini gösteren en çarpıcı örneklerden birisidir.

Covid-19 pandemisi -koronavirüs adı verilen bir virüs vasıtasıyla- 2019 yılında başlayan bir salgındır. İlk vaka Çin'in Vuhan kentinde görüldükten sonra çok hızlı bir şekilde diğer ülkelere de yayılarak milyonlarca kişinin ölümüyle sonuçlanan bir pandemi olarak tarihe geçmiştir. Pandemi ile bağlantılı olarak pek çok ülkede uygulanan sokağa çıkma yasakları, internetin ne kadar önemli bir araç olduğunu bir kez daha ispatlamıştır. Pandemi sürecinde insanların sağlık haklarını etkileyecek konuların başında gelen Covid-19 aşısına ulaşmak, randevu almak veya pandemi ile ilgili bilgilere ve uyarılara ulaşmak teknolojik gelişmeler ve internet sayesinde gerçekleşmiştir. Aynı şekilde, pandemi sürecinde öğrencilerin eğitimlerine internet üzerinden devam edilmiştir. Böylece öğrencilerin eğitim haklarından mahrum kalmalarının önüne kısmen de olsa geçilmiştir.

Teknolojiyle şekillenen sanal toplum dezavantajlı-savunmasız grupların insan haklarını korumak, hak ihalelerini tespit etmek ve takip etmek gibi önemli görevleri de yerine getirebilir (Morr, 2012). İnternet aracılığı ile bir araya gelen kişilerin oluşturdukları sanal toplum anlayışına en iyi örneklerden bir tanesi, Kanada'da oluşturulan sürdürülebilir engelli hakları bilgi ağı sistemidir. Kanada'da Engelliler için Yaşam Kalitesi (*Quality of Life for People with Disabilities in Canada*) adı altında bir araya gelen kişilerin oluşturdukları ve sanal toplum olarak adlandırılan bu oluşum bir yandan ilgili araştırmaları desteklerken, diğer bir yandan da engelli hakları konusunda kendi üyeleri ile diğer muhatap aktörleri harekete geçirmektedir. Bu sanal toplum, uluslararası düzeyde oluşturulmuş Engelli Haklarını İzleme (*Disability Rights Promotion International, DRPI*) oluşumuna destek vererek daha geniş katılımlı bir sanal toplumun parçası haline de gelmiştir. Sanal toplum kavramına uyan Engelliler için Yaşam Kalitesi

bir başka sanal toplum olarak kabul edilen DRPI'in "bir bileşeni olarak DRPI'nin amaçları olan dezavantajlı grupların haklarının tespit edilmesi, bu konuda kamu bilincinin artırılması, engelliler arasında kolektif bir kimliğin pekiştirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması çabalarına katkı sağlamaktadır" (Morr, 2012, s. 802). Kanada örneğindeki sanal toplum oluşumu uluslararası insan hakları hukuku konularında nasıl organize olunabileceğini ve ülkedeki insan hakları sorunlarının çözümünde nasıl daha etkin rol alınabileceğini göstermektedir. Kısacası, sanal toplum anlayışı insan haklarını korumak ve geliştirmek için örgütlenmek, sivil toplum kuruluşlarının gücünü arttırmak ve sivil katılımı desteklemek açısından da oldukça önemlidir.

Ancak unutmamak gerekir ki Kanada, İnsan Özgürlüğü Endeksi bağlamında dünyanın en özgür ve insan haklarına saygılı 13. ülkesi konumundadır (Fraser Institute, 2023). Ayrıca, Küresel İnovasyon Endeksi'nde Kanada, dünya genelindeki 131 ekonomi arasında 17. sıraya, 49 yüksek gelirli ülke arasında ise 16. sıraya yerleştirmiştir (Invest in Canada, 2021). Çevrimiçi Özgürlük Koalisyonu'nda, BM Genel Sekreteri'nin dijital kapsayıcılıkla ilgili yuvarlak masa toplantısında ve G7 Hızlı Müdahale Mekanizması'nda Kanada, liderlik rolü oynamakta ve konu ile ilgili olarak ciddi adımların atılması için önderlik yapmaktadır (Kanada Hükümeti, 2022). İnsan hakları, özgürlükler ve ekonomik gelişmişlik düzeyi, konuya olan özel ilgi ve dahil olunan kurumlar ile Kanada gibi gelişmiş ülkelerde Engelliler için Yaşam Kalitesi veya DRIP gibi oluşumların karşılık bulması son derece doğaldır.

Gelişen teknoloji, değişen medya ve toplum anlayışı ile tüm bu değişimlerin uluslararası insan hakları hukukuna olan etkisi teorik olarak yukarıdaki başlıklar altında incelenmiştir. Tüm bu etkileşimlerin Türkiye'deki yansımalarını anlamak için çevrimiçi anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Toplanmış bulunan ampirik verilerin analizi ile konunun Türkiye'deki yansımaları aşağıdaki bölümlerde detaylandırılmıştır.

4. Türkiye Örneği: Çevrimiçi Anket Çalışması

Türkiye'de teknoloji, internet, değişen toplum anlayışı ve uluslararası insan hakları hukukunun etkileşimlerini anlayabilmek için bir saha araştırması gerçekleştirilmesinin faydalı olacağı düşüncesi ile çevrimiçi anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Çalışılan bazı argümanların sadece doktrin düzeyinde kalması argümanların geçerliliğini kanıtlayamayacağından, ampirik verilerin ışığında yapılacak bir çalışmanın konuyu daha da netleştireceği (van Klink & Taekema, 2011) düşüncesi ile yola çıkılmıştır. Ampirik veriler hukukun diğer sosyal faktörler ile olan ilişkisini ortaya serdikleri gibi (Galligan, 2010), aynı zamanda, araştırılması hedeflenen karmaşık olguların “hedef kitlelerin yaşamlarına yaklaşılarak davranış, tutum ve değerlere ilişkin anlamlı ve incelikli bir anlayış kazanmayı” (Roller & Lavrakas, 2010, s. 182) da sağlamaktadır.

Bu makaleye konu olan karmaşık olguların sahadaki yansımalarını öğrenebilmek için gerçekleştirilen çevrimiçi anket çalışmasında seçilen hedef kitleyi, üniversitelerde eğitim alan lisans ve yüksek lisans öğrencileri ile akademisyenler oluşturmuştur. Bunun bir nedeni internetin, özellikle sosyal medya kullanımının, en yüksek olduğu yaş grubunun genç nüfus olmasıdır (Sosyal Medya Kullanımı, 2019). Ayrıca, hedef kitlenin üniversiteler ile ilişkili olan bireyler olması, eğitim düzeyi ve teknolojik gelişmeleri takip edebilme konusundaki soru işaretlerini de ortadan kaldırmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde örnekleme, önceden tanımlanmış olan kriterlere, yani araştırmanın hedeflerine, dayalı olarak belirli bir popülasyona odaklanmıştır. Belli unsurları taşıyan belirli bu grup, kasıtlı olarak seçilmiştir. Diğer bir ifadeyle, amaca yönelik olarak araştırmanın sorularına veri sunabilme olasılığı en yüksek olan gruba yönelik bir çalışma sürdürülmüştür.

Çevrimiçi anket, öğrencilerin ve akademisyenlerin üye olduğu sosyal medya hesaplarından ve çevrimiçi araçlardan duyurulmuştur. Böylece, kapalı-uçlu sorular ile nicel veri toplama yöntemi izlenmiştir. Katılımın gönüllü olduğu belirtilerek hiçbir kimlik bilgisi talep etmeyen bir çevrimiçi anket olduğu da belirtilmiştir. Çevrimiçi anket katılımcıları, Hukuk Fakültesi ile birlikte İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesindeki kişilerdir. Cinsiyet konusunda ve ikametgahları konularında herhangi bir soru yöneltilmemiştir. Elde edilen veriler, 2023 yılının Eylül ayında sonlandırılan bilgisayar destekli bir çevrimiçi anket ile toplanmıştır. Çevrimiçi ankete katılımın tek bir internet protokolü (IP) üzerinden bir seferde gerçekleştirilebilir şekilde ayarlanmış olması, aynı kişilerin, birden fazla, katılımını engellemiştir. Çevrimiçi ankete katılanların toplam sayısı 137 kişidir. Çalışmaya katılanların yaşları incelendiğinde; büyük bir bölümünün

(%63) 20-25 yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir. Diğer katılımcılar ise (%21) 30 yaş ve üzeri, (%16) 25-30 yaş aralığındadır.

Araştırma katılımcılarının sorulan sorulara verdikleri cevaplara ait frekanslar aşağıdaki tabloda (Tablo 1) özetlenmiştir.

Tablo 1. Araştırma Katılımcılarının Sorulara Verdikleri Cevaplar

İfade	Cevap	N	%
1.Günlük olarak internette geçirdiğiniz süre ne kadar?	1-2 saat	17	12,7
	3-4 saat	42	31,3
	4 saat ve üzeri	75	56
2.İnterneti daha çok hangi amaç için kullanırsınız?	Sosyal ağlarda (Twitter vs.) zaman geçirmek	76	56,7
	Eğlence amaçlı (oyun .vs)	8	6
	Sosyal medya üzerinden bilgi alışverişi	21	15,7
	Bilgiye ulaşmak ve araştırma yapmak	29	21,6
3.Sizce internet diğer medya organlarının (TV, radyo, gazete) yerlerini almakta mıdır?	Evet	124	92,5
	Hayır	6	4,5
	Kararsızım	4	3
4.Sizce internet iletişimi çok kültürlü bir ortamın var olmasını sağlamakta mıdır?	Evet	75	56
	Hayır	28	20,9
	Kararsızım	31	23,1
5.Sizce internette yayınlanma ve kullanım kolaylığı, daha demokratik ve siyasi yapılara izin vermekte midir?	Evet	55	41
	Hayır	35	26,1
	Kararsızım	44	32,8
6.Sizce internet ortamı çok etkili bir sosyalleştirme (toplumsallaştırma) aracı mıdır?	Evet	83	61,9
	Hayır	23	17,2
	Kararsızım	28	20,9
7.İnternette özellikle sosyal ağlarda gerçek kimliğinizi saklama gereksinimi duyar mısınız?	Evet	38	28,6
	Hayır	79	59
	Kararsızım	17	12,7

8. İnternetin temel toplumsal ve kültürel değerleri, normları öğretme konusundaki fikriniz nedir?	İnternet bu konular hakkında öğrenmemizde faydalı bir ajandır	47	35,1
	İnternet bu konular hakkında gerçek bilgiyi vermemektedir	35	26,1
	İnternetin bu değerlere zarar verdiğini düşünüyorum	34	25,4
	Şu an herhangi bir etkisinin olduğunu düşünmüyorum	18	13,4
9. Sizce internet ve medya bir yandan kitleleri bilgilendirerek güçlendirme, diğer yandan da bilgiyi tekelinde tutarak kitleleri yönlendirme, kontrol etme ve dolayısıyla zayıflatma gücüne ve potansiyeline sahip midir?	Evet	120	89,6
	Hayır	-	-
	Kararsızım	14	10,4
10. Sizce internet ortak bir kültürel alan yaratarak çok farklı toplumsal grupları birbirine yakınlaştıran bir toplumsallaşma aracı olabilir mi?	Evet	94	70,1
	Hayır	13	9,7
	Kararsızım	27	20,1
11. Topluluk üyeleri arasında belki doğrudan bir tanışma olmamaktadır ancak yine de her birinin zihninde topluluk imajı internet ve teknolojinin etkileşim gücü ile gerçekleşebilir mi?	Evet	96	71,6
	Hayır	15	11,2
	Kararsızım	23	17,2
12. Sizce artık günümüzde klasik toplum anlayışı (yani yer, normlar, din, değerler, gelenekler veya kimlik gibi ortak özelliklere sahip bir arada aynı sınırlarda yaşayan bir	Evet	107	79,9
	Hayır	9	6,7
	Tam aksine bu konularda bizlere zarar verdiğini düşünüyorum	18	13,4

sosyal birim) artık internet ile farklılaşmakta mıdır?			
13.Sizce internet ve teknolojik gelişmeler sayesinde bilgiye daha hızlı bir şekilde ulaşmakta ve bu sayede insanlar olarak anlayışlarımızı genişletme ve birbirlerimize yönelik vizyonlarımızı değiştirme fırsatı bulmakta mıyız?	Evet Hayır Tam karşıtlıklardan kaynaklanan zararları algılamak	111 9 14	82,8 6,7 10,4
14.Sizce internet ve teknolojik gelişmeler sayesinde etkileşimi artan bireyler klasik topluluk anlayışı (yani yer, normlar, din, değerler, gelenekler veya kimlik gibi ortak özelliklere sahip aynı sınırlarda ve birlikte yaşayan sosyal grup), dışında da bir topluluk oluşturmakta mıdır?	Evet Hayır Kararsızım	93 19 22	69,4 14,2 16,4
15.Sizce uygun teknolojinin, internetin, ortaya çıkmasıyla birlikte, insanlar artık aynı olayları aynı şekilde öğrenmekle kalmadı, bunun sonucunda kişiler birer topluluk olarak hareket etmeye başladılar mı?	Evet Hayır Kararsızım	78 18 38	58,2 13,4 28,4
16.İnternet sizce insan hakları kültürünün yaygınlaşmasına katkı sağlar mı?	Evet Hayır Kararsızım	96 18 20	71,6 13,4 14,9
17.Sizce gruplar -hayali-sanal topluluklar- (örneğin Twitter grupları vs.) interneti ve bilgi çağını	Evet Hayır Kararsızım	86 15 33	64,2 11,2 24,6

insan haklarını desteklemek için kullanabilir ve gerçekten bu yönde çalışır mı?			
18.İnternet insan hakları konusunda toplum bilincini yükseltecek bir teknolojik gelişme midir?	Evet Hayır Kararsızım	95 13 26	70,9 9,7 19,4
19.İnternet ile insan hakları bilinci arasında bir ilişki varsa, insanlar onu her zaman tüm dünyada insan hakları standartlarını desteklemek için kullanacak mıdır?	Evet Hayır Kararsızım	26 71 37	19,4 53,0 27,6
20.Sizce internetin sağladığı bilgiye ve insan hakları konusuna ulaşım kutuplaştırıcı olarak veya toplumdaki farklı gruplar arasında (yine bireyler veya farklı özelliklere sahip topluluklar tarafından) çatışma yaratmak gibi kışkırtıcı amaçlar için kullanılabilir mi?	Evet Hayır Kararsızım	110 11 13	82,1 8,2 9,7
21.Sizce internet ve insan hakları bilinci arasında bir ilişki var ise, bu savunmasız grupları veya azınlıkları nasıl etkileyebilir?	Haklarını öğrenmeleri ve bilinçlenmeleri konusunda olumlu etkileyebilir Haklarını öğrenmeleri ve bilinçlenmeleri konusunda olumsuz etkileyebilir Kararsızım	96 9 29	71,6 6,7 21,6
Toplam		137	100

Bu bölümde, katılımcıların verdikleri cevaplar arasındaki ilişkilere ait bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir. Araştırma sonuçlarının test edilmesinde iki değişken için iki yönlü kay kare testi kullanılmıştır. Kay kare testi, parametrik

test varsayımları yerine getirilmediğinde, iki veya daha fazla grubu, kategorik değişkenler yönünden karşılaştırmada kullanılan, parametrik olmayan istatistik testlerinden bir tanesidir.

Katılımcıların “günlük olarak internette geçirdiğiniz süre ne kadar?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yaş grupları değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan iki değişken için iki yönlü kay kare testi sonucuna göre, ilgili iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=22,192$ ve $p<0,05$).

Katılımcıların “sizce internet ortamı çok etkili bir sosyalleştirme (toplumsallaştırma) aracı mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yaş grupları değişkenleri arasında ($X^2=11,530$ ve $p<0,05$); “internette özellikle sosyal ağlarda gerçek kimliğimi saklama gereksinimi duyarım?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yaş grupları değişkenleri arasında ($X^2=11,064$ ve $p<0,05$); “internetin temel toplumsal ve kültürel değerleri, normları öğretme konusundaki önlemlerinizi nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yaş grupları değişkenleri arasında ($X^2=19,902$ ve $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Katılımcıların yaş grupları ile diğer ifadeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Katılımcıların “internet sizce insan hakları kültürünün yaygınlaşmasına katkı sağlar mı?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yaş grupları değişkenleri arasında ($X^2=9,790$ ve $p<0,05$); “internet ile insan hakları bilinci arasında bir ilişki varsa, insanlar onu her zaman tüm dünyada insan hakları standartlarını desteklemek için kullanacak mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yaş grupları değişkenleri arasında ($X^2=9,971$ ve $p<0,05$); “sizce internet ve insan hakları bilinci arasında bir ilişki var ise bu savunmasız grupları veya azınlıkları nasıl etkileyebilir?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yaş grupları değişkenleri arasında ($X^2=11,555$ ve $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Katılımcıların yaş grupları ile diğer ifadeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Katılımcıların “interneti daha çok hangi amaç için kullanırsınız?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük internette geçirdikleri süre değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=18,742$ ve $p<0,05$).

Katılımcıların “sizce internet ortamı çok etkili bir sosyalleştirme (toplumsallaştırma) aracı mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük

internette geçirdikleri süre değişkenleri arasında ($X^2=13,697$ ve $p<0,05$); “internette özellikle sosyal ağlarda gerçek kimliğimi saklama gereksinimi duyarım?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük internette geçirdikleri süre değişkenleri arasında ($X^2=10,722$ ve $p<0,05$); “internetin temel toplumsal ve kültürel değerleri, normları öğretme konusundaki fikriniz nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük internette geçirdikleri süre değişkenleri arasında ($X^2=27,556$ ve $p<0,05$); “sizce internet ve medya bir yandan kitleleri bilgilendirerek güçlendirme, diğer yandan da bilgiyi tekelinde tutarak kitleleri yönlendirme, kontrol etme ve dolayısıyla zayıflatma gücüne ve potansiyeline sahip midir?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük internette geçirdikleri süre değişkenleri arasında ($X^2=15,799$ ve $p<0,05$); “topluluk üyeleri arasında belki doğrudan bir tanışma olmamaktadır ancak yine de her birinin zihninde topluluk imajı internet ve teknolojinin etkileşim gücü ile gerçekleşebilir mi?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük internette geçirdikleri süre değişkenleri arasında ($X=8,178$ ve $p<0,05$); “sizce internet ve teknolojik gelişmeler sayesinde bilgiye daha hızlı bir şekilde ulaşmakta ve bu sayede insanlar olarak anlayışlarımızı genişletme ve birbirimize yönelik vizyonlarımızı değiştirme fırsatı bulmakta mıyız?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük internette geçirdikleri süre değişkenleri arasında ($X^2=9,315$ ve $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Katılımcıların günlük internette geçirdikleri süre ile diğer ifadeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Katılımcıların “sizce internetin sağladığı bilgiye ve insan hakları konusuna ulaşım kutuplaştırıcı olarak veya toplumdaki farklı gruplar arasında (yine bireyler veya farklı özelliklere sahip topluluklar tarafından) çatışma yaratmak gibi kışkırtıcı amaçlar için kullanılabilir mi?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük içeride geçirdikleri süre değişkenleri arasında ($X^2=9,924$ ve $p<0,05$); “sizce internet ve insan hakları bilinci arasında bir ilişki var ise bu savunmasız grupları veya azınlıkları nasıl etkileyebilir?” sorusuna verdikleri cevaplar ile günlük içeride geçirdikleri süre değişkenleri arasında ($X^2=10,872$ ve $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Katılımcıların günlük içeride geçirdikleri süre ile diğer ifadeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Katılımcıların “internette özellikle sosyal ağlarda gerçek kimliğimi saklama gereksinimi duyarım?” sorusuna verdikleri cevaplar ile interneti daha çok hangi amaç ile kullandıkları değişkenleri arasında ($X^2=20,449$ ve $p<0,05$); “internetin temel toplumsal ve kültürel değerleri, normları öğretme konusundaki fikriniz nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar ile interneti daha çok hangi amaç ile kullandıkları değişkenleri arasında ($X^2=19,902$ ve $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Katılımcıların interneti daha çok hangi amaç ile kullandıkları ile diğer ifadeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. ($p>0,05$).

Katılımcıların interneti daha çok hangi amaç ile kullandıkları ile diğer ifadeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. ($p>0,05$).

5. Çevrimiçi Anket Sonuçlarının Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Gelişen Teknoloji, Değişen Medya ve Toplum Anlayışı Etkileşimleri Açısından Değerlendirilmesi

Makale konusu ile ilgili literatür çalışması, doktrin ve çevrimiçi anket çalışmasının verileri göstermiştir ki; teknolojik gelişmeler, değişen medya ve toplum anlayışı ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki etkileşimler, kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz neticelenebilmektedir. Bu bağlamda, çevrimiçi anket verileri ile tüm çalışmalar beraber irdelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

Büyük oranda 20-25 yaş aralığındaki bireylerin katıldığı çevrimiçi anket çalışması göstermiştir ki; katılımcıların büyük çoğunluğu internette 4 saat ve üzerinde zaman geçirmektedirler. Bu katılımcıların yarısından çoğu, sosyal ağlarda (Twitter vs.) zaman geçirmektedir. Yani, uzun süre internet kullanan gençler çoğu zaman sosyal medya üzerinden internet kullanmaktadır. Katılımcılar, büyük oranda, internetin diğer medya organlarının (internet gazetesi, dergi, radyo, televizyon vb.) yerini aldığını belirtmişlerdir. Yapılan çevrimiçi anket çalışmasına verilen cevaplar göstermiştir ki; konu ile ilgili literatürde de yerini almış olan teknolojik gelişmeler ile birlikte medya anlayışının farklılaştığı düşüncesi (Bkz. Abrams, 2013) saha çalışmasında da kendini göstermektedir.

İnternetin çok kültürlü ortamların oluşmasına katkı sağladığına inanan katılımcılar, internetin yayınlanma ve kullanım kolaylığının daha demokratik ve siyasi yapılara izin verdiğini belirtmişlerdir. Değişen medya anlayışının, yani

internet medyasının sosyalizasyon ajanı olma görevi (Bkz. Arslan, 2006), çevrimiçi ankete katılanlar için de geçerlidir. Çok kültürlü ortama katkı sağlaması açısından medyanın kültür aktarımı görevi (Bkz. Zafer & Vardarlier, 2019), yapılan saha çalışmasında da kendini göstermiştir. Yapılan çevrimiçi anketin beşinci sorusuna verilen cevaplar dikkate alındığı zaman ise medyanın kamuoyu oluşturma ve demokrasiye katkı sağlama (Bkz. Gönenç, 2005) rolüne dair sav, katılımcılar tarafından da onaylanmıştır.

Çevrimiçi anket sonuçlarına göre interneti 4 saat ve üzerinde kullanan ve daha çok sosyal ağlarda zaman geçiren genç kitle için artık sosyalleşmek veya toplum olarak var olabilmek için yüz yüze, yani fiziki olarak beraber olma gereksinimi, etkisini azaltmıştır. Katılımcılara göre topluluk üyeleri arasında fiziksel bir beraberlik olmamasına rağmen her bir birey zihninde topluluk imajını internetin ve teknolojinin etkileşim gücü ile gerçekleştirebilmektedir. Bir diğer ifadeyle, internet ile birlikte değişen toplum anlayışı artık Tönnies'in geleneksel toplum anlayışından (*Gemeinschaft*) ziyade hayali topluluklar (Anderson, 2006 [1983]), sanal toplum (*virtual community*) ve e-toplum (*electronic society*) (Bkz. Bakardjieva, 2005) kavramlarına doğru evrilmektedir. Kısacası, çevrimiçi anket verileri ve literatür bir arada değerlendirildiğinde bireylerin toplum anlayışını artık teknolojinin şekillendirdiği söylenebilir.

Sosyal değerler ve teknoloji arasında çatışmaların olacağına dair yapılan tartışmaların (Diefenbach & Ullrich, 2020) çevrimiçi ankette pek karşılık bulmadıkları söylenebilir. Özellikle, ileri sürülen teknoloji ile gelişen internetin kültür üzerindeki yozlaştırıcı etkisine (Bkz. Scannell, 1992) katılımcıların inanmadıkları ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar, sosyal normları ve kültürleri öğrenme konusunda internetin faydalı bir ajan olduğunu belirtmişlerdir.

İnternetin ve medyanın bir yandan kitleleri bilgilendirerek güçlendirme, diğer yandan da bilgiyi tekelinde tutarak kitleleri yönlendirme, kontrol etme ve dolayısıyla da zayıflatma gücüne ve potansiyeline sahip olduğuna inanan katılımcılar çoğunluktadır. Katılımcılar için kitle iletişim araçları olumlu sonuçlar ile birlikte olumsuz etkileri, yani bilgiyi tekelinde tutarak toplumu yönlendirme gücünü (Küçükcan, 2011), beraberinde barındırmaktadır.

Teknoloji, medya ve toplum arasındaki ilişkinin irdelendiği bir diğer konu, medyanın kitleleri harekete geçirme gücüdür. Literatürde belirtildiği gibi medyanın, özellikle teknoloji ile farklılaşan ve internet ortamına aktarılan

medyanın, toplumsal hareketlenmelerde oldukça önemli rolü olduğunu (Bkz. Öke, 2018) çevrimiçi ankete katılan katılımcılar da onaylamışlardır. Çünkü çevrimiçi anket sonuçları göstermiştir ki; teknoloji ve internet ile birlikte kişiler aynı olayları aynı şekilde öğrenmekte ve birer topluluk olarak hareket etmeye başlamaktadırlar. Bu bağlamda, katılımcıların insan hakları açısından da önemli olan dijital aktivizm kavramına aşına oldukları da bir diğer neticedir.

Uluslararası insan hakları hukukunun teknolojik gelişmelerle değişen medya ve toplum anlayışı arasındaki etkileşimlerine gelindiğinde ise dikkat çeken ilk netice, internetin uluslararası insan hakları hukukuna olan katkısının yüksek oranda kabul edilmiş olmasıdır. Ayrıca, sanal toplulukların insan haklarına sağladığı katkı da aynı şekilde çevrimiçi ankete katılanlar tarafından kabul edilmiştir. Katılımcılara göre insan hakları kültürünün yaygınlaşması açısından internet önemli bir unsurdur. Bu netice ise insan hakları kültürünün yaygınlaşması için teknolojinin, internetin ve sanal gerçekliğin önemine vurgu yapılan çalışmaları (Bkz. Mathiyazhagan, 2022; Bloomer, 2023) destekler niteliktedir. Ancak dikkat çeken bir diğer sonuç, bu teknolojiyi insanların tüm dünyada insan hakları standartlarını desteklemek için kullanacaklarına dair inancın zayıf oluşudur. Bu noktada, yeni teknolojilerin her zaman insan haklarını dünya çapında teşvik etmek amacı ile kullanılacağı düşüncesinin (Land & Aronson, 2018) katılımcılar arasında oldukça yüksek bir oranda ret edildiği veya kararsız kaldığı görülebilir.

Katılımcılar, literatürde belirtilen uluslararası insan hakları hukuku ihlallerinin teknoloji ile artabileceği endişesinin sahada da var olduğunu göstermişlerdir. Bu açıdan nefret suçlarının çevrimiçi ortamlarda artacağı endişesi (Bkz. Land & Aronson, 2018) ve toplumun kutuplaşmasında teknolojinin kullanılacağı düşüncesi (Bkz. Piracés, 2018) katılımcılar tarafından da kabul edilen bir görüştür. İnternetin sağladığı bilgiye ve uluslararası insan hakları hukukuna daha kolay ulaşımın kutuplaştırıcı veya toplumdaki farklı gruplar arasında çatışma yaratmak gibi kışkırtıcı amaçlar için kullanılacağı endişesi de katılımcıların çok büyük bir kesimince kabul edilmektedir. Bu durum, son zamanlarda artan çevrimiçi nefret suçları ve ırkçı söylemlerin, terör örgütlerinin faaliyetlerinin internet üzerinden koordine edilmesi gibi olumsuzlukların artışının gözlemlenebildiğini göstermektedir.

Çevrimiçi ankete katılanlar, internetin savunmasız grupların veya azınlıkların haklarını öğrenmeleri ve bilinçlenmeleri konularında olumlu katkılar sağlayacağına inanmaktadırlar. Bu açıdan internetin bu grupların insan haklarını korumak gibi önemli görevleri de yerine getireceği düşüncesini (Morr, 2012) desteklemektedirler.

Yapılan çalışmalar, bahsi geçen etkileşimlere doktrin ve ampirik veriler açısından bir netlik kazandırmıştır. Ancak, tüm bu çalışmaların ışığında Türkiye’deki somut gelişmelere değinmek, Türkiye örneğinde insan hakları açısından konuyu daha detaylı anlamak için gereklidir.

6. Türkiye’den Somut Gelişmelere Örnekler

Öncelikle, Türkiye’de gelişen teknoloji ile birlikte dijital ortamda insan hakları ihlallerinin önüne geçmek ve insan haklarını korumak için “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. 2020 yılındaki bu kanunun gerekçesinde, “kişilik haklarının korunması ve özel hayatın gizliliğinin korunması amacıyla ulusal mahkemeler tarafından verilen kararların uygulanması bakımından, ulusal sınırları aşan niteliğe sahip bu teknoloji karşısında etkin bir mekanizma oluşturulması önem arz etmektedir” (İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve Gereçesi, 2020) denilmektedir. Bu kanun, gelişen teknolojinin Türkiye’de hukuka ve insan haklarına nasıl tesir ettiğini görmek konusunda son derece çarpıcı bir örnektir. Ancak bu kanun, teknolojik gelişmelerin uluslararası insan hakları hukukuna olan olumsuz etkisini anlayabilmek açısından da önemlidir. Bahsi geçen kanunun ifade özgürlüğünü sınırladığı ve sansür aracılığı ile haber alma özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri süren bazı eleştiriler de mevcuttur (Bkz. Oymak, 2020).

Türkiye örneğinde, teknolojinin uluslararası insan hakları hukukunun temel hak ve özgürlüklerinden olan eğitim ve sağlık hakkına olan katkısı, Covid-19 pandemi sürecinde ve 6 Şubat depremlerinde gözlemlenmiştir. Yaşanan Covid-19 pandemisi, eğitimin internet ortamından sürdürülmesine ve iletişimin internet aracılığı ile sağlanmasına neden olmuştur. Ancak, diğer bir perspektif olan olumsuzluklar açısından bakıldığında ise ekonomik nedenlere bağlı olarak “alınan

tedbirlerin uygulanabilirlik noktasında kimi bölgelerde sözde kaldığını” (Özalp, 2022, s. 381) söylemek mümkündür.

6 Şubat 2023 tarihinde Richter Ölçeği’ne göre 7,7 ve 7,6 büyüklüğünde yaşanan iki şiddetli deprem, Türkiye'nin güneydoğusu (Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Hatay, Malatya, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş, Şanlıurfa ve Elâzığ) ve Suriye'nin kuzeybatısındaki yerleşim yerlerini harap ederek, on binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Bu depremler, teknolojinin ve internetin yaşam hakkı açısından ne kadar önemli olabileceğini göstermiştir. Çünkü, arama kurtarma çalışmaları sırasında çevrimiçi bir uygulama olan AFAD’ın mobil uygulaması ile enkaz altındaki kişilerin yer tespiti, arama ve kurtarma çalışmaları internetin de yardımı ile gerçekleşmiştir. Ayrıca sosyal medya ile toplanan yardımlar, depremlerin zararlarının ortadan kaldırılması açısından son derece önemli olmuştur. Kısacası, 6 Şubat tarihinde yaşanan depremler, teknolojik gelişmelerin ve internetin hem hayat kurtarma hem de yardım talep etme ve toplama konularında son derece etkili olduğunu göstermiştir.

Gelişen teknoloji ve internet, Türkiye’de insan hakları kültürünün yaygınlaşmasına kuşkusuz katkı sağlamışlardır (Bkz. Öngören, 2022). Ancak teknolojinin gelişmesi ve medyanın internet ortamına taşınması ile birlikte ortaya çıkan olumsuz sonuçlardan olan çevrimiçi nefret söylemleri, özellikle Türkiye’de, sıkça karşılaşılan bir sorundur. Yapılan bir araştırma göstermiştir ki; “genel olarak nefret söylemi ve ayrımcı söylem öğeleri haber içeriklerinde ve özellikle de haber başlıklarında keskin bir biçimde görülmektedir” (Sabahçı, 2022, s. 31). Son olarak, Türkiye örneğinde, teknoloji alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğunu belirtmek yerinde olacaktır (Koçer & Örmeci, 2020).

7. Sonuç

Teknolojinin gelişmesi, bilginin yayılımının hızlanması ve internetin hayatlarımızın odağına yerleşmesi ile medya ve toplum anlayışı değişmektedir. Toplumlaştırma aracı olarak medyanın en önemli görevi, bilgi aktarımını sağlamaktır. Bir diğer perspektiften ise medya, topluma dilediği bilgiyi aktararak, güçsüzleştirme ve manipüle etme gücüne de sahiptir. Unutmamak gerekir ki; medya, kamuoyu oluşturabileceğinden, aynı zamanda da demokrasinin bir bileşenidir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte internet medyası kavramı daha da ön plana çıkmıştır. Bu yeni nesil medya, bilgiye kolay ulaşımı sağladığı gibi

toplumsal hareketleri de şekillendirmektedir. Teknolojinin toplum yapısı üzerindeki etkisi ise geleneksel toplum anlayışının sanal toplum veya e-toplum anlayışına doğru değişmesi şeklinde kendini göstermektedir.

Teknolojik gelişmelerin, değişen medya ve toplum kavramlarının insan hakları hukuku ile olan ilişkisi hem olumlu hem de olumsuz açılardan değerlendirilmektedir. Öncelikle teknolojik eşitsizlik, yani herkesin aynı derecede teknolojiye ulaşamaması, yeni bir uluslararası insan hakları hukuku sorununu gündeme getirmektedir. Teknoloji ile birlikte artabilecek toplumu kutuplaştırma ve çevrimiçi nefret söylemleri ise uluslararası insan hakları hukukunu ihlal edecek eylemler olarak endişe yaratmaktadır. İnsan haklarını ihlal eden otoritelerin tespitinin güçleşmesi, devletlerin güçlerini teknoloji aracılığı ile insan hakları ihlallerine neden olmaları ve özel hayatın çevrimiçi ortamlarda daha kolay ihlal edilebilmesi, teknolojiyle birlikte değişen kavramların insan haklarına olan olumsuz etkileri şeklinde özetlenebilir. Fakat bu etkileşimler, her zaman olumsuz olmamaktadırlar. Olumlu etkilere bakıldığı zaman, bu teknolojilerin insan haklarını korumak ve geliştirmek için kullanıldıkları görülmektedir. Ayrıca, sanal toplum kavramı ile birlikte değişen toplum anlayışı, insan haklarına -özellikle dezavantajlı grupların haklarına- önemli katkılar sağlayabilmektedir. Her ne kadar bazı eleştirilere maruz kalsa da teknolojik gelişmeler ve internet, özellikle kriz zamanlarında (örneğin, Covid-19 pandemisi ve 6 Şubat depremleri), uluslararası insan hakları hukukunun gereksinimlerini sağlamak konusunda oldukça faydalı olabilmektedirler.

Doktrine bağlı çalışmaların yanında gerçekleştirilen çevrimiçi anket, Türkiye örneğinde, bahsi geçen etkileşimleri anlamakta faydalı bir çalışma olmuştur. Çevrimiçi anket verileri analiz edildiğinde; katılımcılar açısından teknolojik gelişmelerle medya anlayışlarının internet bağlamında şekillendiğini, internetin sosyal normlara ve kültürel değerlere zarar vermediğini, demokratik katılımı sağladığını ve bir toplumaştırma aracı olarak işlev gördüğüne inanıldığı sonuçlarına varılabilir. Ayrıca anket çalışması göstermiştir ki; katılımcılar, gelişen teknoloji ve değişen medya arasındaki ilişkiyi çift yönlü bir şekilde değerlendirmektedirler. Yani, bir yandan kitleler daha kolay şekilde bilgiye ulaşırken ve toplumsal hareketler internet ile daha kolay şekillenirken, diğer yandan medyanın manipülasyon gücü de katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır.

Uluslararası insan hakları hukuku, teknolojik gelişmeler, değişen medya ve toplum anlayışları arasındaki etkileşimler ise katılımcılar tarafından yine olumlu ve olumsuz yönleri ile değerlendirilmektedir. Bu etkileşimlerin de insan haklarının korunmasına olumlu katkı sağladığına inanılmaktadır. Ancak, internet ile var olan bu ilişkinin tüm dünyada insan haklarını savunmak için kullanılacağına inanılmadığı da ortaya çıkan bir diğer sonuçtur. Katılımcılar, bahsi geçen etkileşimler neticesinde uluslararası insan hakları hukukuna bağlı ihlallerin artabileceği endişesini taşımaktadırlar. Diğer yandan bu etkileşimler, katılımcılar için dezavantajlı grupların insan haklarının korunmasına, olumlu yönde katkı sağlamaktadırlar.

Bu araştırmada, Türkiye örneğinde yapılan çevrimiçi anket çalışmasının yanı sıra gelişen teknolojinin insan hakları açısından getirdiği somut gelişmeler ve örnekler de incelenmiştir. Bu bağlamda konu ile bağlantılı yeni bir kanunun kabul edilmesi, Covid-19 pandemisinde ve 6 Şubat depremlerinde teknoloji ve internetin önemli roller üstlenmesi, olumlu bazı somut uygulamaya ve örneklerdir. Ancak, çevrimiçi nefret suçlarının artması ve teknoloji alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin fazla olması ise insan hakları ile olan etkileşimlerin Türkiye’de yaşanan olumsuz sonuçlarına örnek olarak gösterilebilir.

Günümüzde teknolojik gelişmeler, değişen medya ve toplum anlayışı ile uluslararası insan hakları hukuku arasında etkileşimler devam etmektedir. İnsan haklarının gelecekteki durumu, teknolojinin gelişmesiyle yakın ilişki içerisindedir. Bu makalenin araştırması sırasında insan hakları, medya ve toplum ile ilgili verilerin teknolojik gelişmelerden ve internetten faydalanılarak elde edildiği düşünülürse, olumlu etkileşimlerin akademik olarak da faydalı olabileceği anlaşılacaktır. Ancak unutmamak gerekir ki; yaşanan dijital çağda bu etkileşimler, tartışılmaz faydaları ve riskleri bünyesinde taşımayı sürdüreceklerdir. Olası olumsuz etkileri ortadan kaldırmak devletlerin, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası ve bölgesel insan hakları koruma mekanizmalarının ve hatta medyanın görevleri arasındadır. Bu görevin öneminin, yakın zamanda hızla gelişen teknoloji ve artacak olan etkileşimler ile birlikte, daha da belirgin hale geleceğini savunmak mümkündür.

Ezcümle, bu çalışma teknoloji, medya, toplum ve uluslararası insan hakları hukukunun bulunduğu zeminleri disiplinler arası bir yaklaşım ile inceleyerek karmaşık olguların akademik olarak daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmesine

olanak tanımıştır. Makalede yer alan analizlerin olumlu ve olumsuz şekilde ele alınması, eleştirel analiz yaklaşımı ile soruları cevaplamaktadır. Böylelikle, tartışılan konular hakkında akademik bir nesnellığı sağlayan özgün bir çalışma ortaya çıkmıştır. Teknoloji, medya, toplum ve uluslararası insan hakları hukuku konularında bir denge ve bütünlük oluşturularak bu etkileşimlerin sahadaki yansımalarına da odaklanılmıştır. Bu odaklanma ise, Türkiye örneğinde bahsi geçen konuları bir araya getiren, akademik güvenilirliği ve özgünlüğü olan bir çalışma meydana getirmiştir. Teknolojinin somut gelişmeler ve örnekler üzerindeki etkisini kapsayan, pratik çıkarımlara ve politikaya ilişkin değerleri bir araya getiren bu çalışma, akademik bir tartışmaya pratik bir değer de katmıştır. Bu suretle teknoloji, medya, toplum ve uluslararası insan hakları hukukunun etkileşimini küresel boyutlarda inceleyen bu çalışma, derin bir akademik analizi beraberinde getirmiştir. Ayrıca, teknolojik gelişmelerin uluslararası insan hakları hukuku üzerindeki gelecekteki etkilerini dikkate alarak bu etkileşimlerin süregelen doğası vurgulanmıştır. Bu durum ise, ileriye dönük yaklaşımları, gelecekteki zorlukları ve fırsatları öngörmeye yardımcı olacağından dolayı yapılacak yeni akademik tartışmaların önünü açmaktadır.

KAYNAKÇA

Abrams, L. S. (2013). Juvenile justice at a crossroads: science, evidence, and twenty-first century reform. *Social Service Review*, 87(4), 725-752.

Abulashvili, V. (2018). Human rights and development of technology. *L'europe Unie/United Europe*, 12, 47-54.

Anderson, B. (2006 [1983]). *Imagined communities*. Verso.

Arslan, A. (2006). Medyanın birey, toplum ve kültür üzerine etkileri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-12.

Avrupa Komisyonu (2020). On Artificial Intelligence – a European Approach to Excellence and Trust. https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en

Bakardjieva, M. (2005). *Internet society: The internet in everyday life*. SAGE Publications

Bloomer, P. (2023). Technology & human rights. <https://www.business-humanrights.org/en/big-issues/technology-human-rights/>

Cardoso, G. (2006). *The media in the network society: Browsing, news, filters and citizenship*. CIES Publications.

Cereci, S. (2023). *İletişim Sosyolojisi*. IKSAD Yayıncılık.

Chatterjee, P. (1993). *The Nation and its fragments: colonial and postcolonial histories*. Princeton Publications.

Cozzens, S. & Thakur, D. (Ed.) (2014). *Problems and concepts, innovation and inequality: Emerging technologies in an unequal world*. Edward Elgar Publications.

Dalacoura, K. (2012). The 2011 uprisings in the Arab Middle East: political change and geopolitical implications, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 88(1), (January 2012), s. 63-79.

Diefenbach, S. & Ullrich, D. (2019). Disrespectful technologies: Social norm conflicts in digital worlds. in Tareq A. & Christianne F. (2020) (Ed.), *Advances in Usability and User Experience: Proceedings of the AHFE 2019 International Conferences on Usability & User Experience, and Human Factors and Assistive Technology, 2019, Washington D.C.* (s. 44-56). Springer International Publishing.

Feyter, K. D. (2006). *Localizing human rights*.
<https://ideas.repec.org/p/iob/dpaper/2006002.html>

Fox, S. (2004). The new imagined community: Identifying and exploring a bidirectional continuum integrating virtual and physical communities through the community embodiment model (CEM). *Journal of Communication Inquiry*, 28(1), 47-62.

Fraser Institute. (2023). *Human Freedom Index 2022*.
[https://www.fraserinstitute.org/studies/human-freedom-index-2022#:~:text=Selected%20jurisdictions%20rank%20as%20follows,\)%2C%20China%20\(152\)%2C](https://www.fraserinstitute.org/studies/human-freedom-index-2022#:~:text=Selected%20jurisdictions%20rank%20as%20follows,)%2C%20China%20(152)%2C)

Galligan, D. J. (2010). Legal theory and empirical research. P. Cane & H. M. Gorton, W. A. (Ed.). *Karl Popper and the social sciences*. SUNY Publications.

Gönenç, E. Ö. (2005). Medyanın toplum üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (21), 57-62.

Gradinaru, C. (2016). The technological expansion of sociability: Virtual communities as imagined communities. *Academicus International Scientific Journal*, 14(2), 181-190.

Gregory, S. (2019). Cameras everywhere revisited: How digital technologies and social media aid and inhibit human rights documentation and advocacy. *Journal of Human Rights Practice*, 11(2), 373–392.

Hathaway, O. A. (t.y.). Security and Human Rights. *Yale Law School*. <https://law.yale.edu/sites/default/files/documents/pdf/Faculty/SecurityandHumanRights.pdf>

Holmes, D. (2005). *Communication theory: Media, Technology and Society*. SAGE Publications.

Hopkins, N. & Sabbagh, S, D. (2019). “Whatsapp Spyware Attack was Attempt to Hack Human Rights Data” says Lawyer, *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/technology/2019/may/14/whatsapp-spyware-vulnerability-targeted-lawyer-says-attempt-was-desperate>

Invest in Canada (2021). *Invest in Canada: Leading global business innovation with the digital technology supercluster*. <https://www.investcanada.ca/news/invest-canada-leading-global-business>

Kanada Hükümeti (2022). *Human rights and inclusion in online and digital Contexts*. https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_developpement-enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/internet_freedom-liberte_internet.aspx?lang=eng

Koçer, D., & Örmeci, L. (2020). Türkiye’de ve dünyada teknoloji alanında oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizliği. *Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KOÇ-KAM)*. <https://kockam.ku.edu.tr/turkiyede-dunyada-teknoloji-alaninda-olusan-toplumsal-cinsiyet-esitsizligi/>

Kollock, P. & Smith. M. (1999). *Communities in cyberspace*. Routledge.

Küçükcan. T. (2011). *Toplumun kültür politikaları ve medyanın kültürel süreçlere etki algısı araştırması*. SETA Yayınları.

Küçükvardar, M., & Aslan, A. (2021). Dijitalleşmenin ekonomik, teknolojik, toplumsal ve etik etkilerinin uluslararası raporlar üzerinden analizi. *Intermedia International E-Journal*, 8(14), 21–38.

Land. M. K & Aronson. J. D. (2018). The promise and peril of human rights technology. Land. M. K & Aronson. J. D (Ed.), *New technologies for human rights law and practice* (s. 1-20). Cambridge University Publications.

Mathiyazhagan. S. (2022). Field practice, emerging technologies, and human rights: The emergence of tech social workers. *Journal of Human Rights and Social Work*, 7, 441-448.

Mccullagh, C. & Campling, J. (2002). *Media power: A sociological introduction*. Palgrave Publications.

Merry, S. E. (2006). *Human rights and gender violence: Translating international law into local justice*. University of Chicago Publications.

Morr, C. E. (2012). Human rights monitoring in virtual community. *Studies in Health Technology and Informatics*, 180, 798-802.

Oymak, H. (2020). 7253 Sayılı internet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun'un getirdikleri” *Yeni Medya*, 9, 129–141.

Ozankaya, Ö. (1984). *Toplum bilimine giriş*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Öke, Y. Ç. (2018). Alternatif bir medya olarak sosyal medyanın yeni toplumsal hareketler üzerindeki etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Dördüncü Kuvvet*, 1(1), 52-61.

Öngören, H. (2022). Türkiye’de internet kullanım eğilimi ve dijital vatandaşlık algısının insan hakları bağlamında incelenmesi. *TİHEK*, 5(9), 47–82.

Özalp, İ. (2022). Uzaktan eğitim sürecinde eğitim hakkının kullanımı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 11(32), 363-385.

Piracés, E. (2018). The future of human rights technology: A practitioner’s view. Land. M. K & Aronson. J. D (Ed.), *New technologies for human rights law and practice* (ss. 289-308). Cambridge University Publications.

Rheingold, H. (1993). *The virtual community*. MIT Publications.

Roller, M. & Lavrakas. P. J. (2010). *Applied Qualitative Research Design: a total quality framework approach*. Guilford Publications.

Sabahçı, B. (2022). İnternet haberlerinde nefret ve ayrımcı söylemler: Örnek olaylarla içerik analizi. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 4(2), 22–32.

Scannell, P. (1992). *Culture and power: A media, culture and society reader*. Sage Publications.

Stivers, R. (2008). *The Illusion of freedom and equality*. State University of New York Publications.

Tanrıverdi, B. (2022). İnsan hakları ve dijital teknolojiler. *Hukuk ve Bilişim*. <https://hukukvebilisim.org/insan-haklari-ve-dijital-teknolojiler/>

TBMM (2020). “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda

Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve Gereçesi”.
<https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-3050.pdf>

Tönnies, F. (2001). *Community and society*. Cambridge University Publications.

Türkiye Raporu (2019). *Sosyal medya kullanımı*.
<https://turkiyeraporu.com/arastirma/sosyalmedyakullanimi-1766/>

Uimonen, P. (1997). The Internet as a tool for social development.
https://www.isoc.org/inet97/proceedings/G4/G4_1.HTM

Van Klink, B. & Taekema. S. H. (Ed.) (2011). On the border: Limits and possibilities of interdisciplinary research. *Law and Method (Series Politika, nr 4)*. Mohr Siebeck Publications.

Weeramantry, C. G. (1993). *The impact of technology on human rights*. UN University Publications.

Yücesan, G., & Özdemir, A. M. (2008). Sermayenin adaleti: Türkiye'de emek ve sosyal politika. Dipnot Yayınları.

Zafer, C., & Vardarlier, P. (2019). Medya ve toplum. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 355–361.